

УДК 316.6

*Дембицька Н.М.*

## ДІАЛОГІЧНИЙ ТА ІНТЕРСУБ'ЄКТНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

**Дембицька Н.М. Діалогічний та інтерсуб'єктний контекст становлення економічної суб'єктності особистості.** Стаття присвячена проблемі соціально-психологічної природи економічної суб'єктності особистості. Становлення економічної суб'єктності показано як процес виникнення і оформлення принципово нових економіко-психологічних якостей особистості, як-то: здатність самостійно і творчо покласти себе в якості причини свого економічного буття на основі свідомого, рефлексивного та активно-перетворюючого ставлення до економічної дійсності, і, перш за все, до відносин, опосередкованих об'єктами привласнення. Розкрито сутність діалогічно-інтегративної функції економічної суб'єктності особистості через здатність суб'єкта до самоінтеграції та до формування специфічного простору відносин привласнення, що реалізуються у співприсутності, співбутті інших суб'єктів тих відносин, що стосуються набуття-відчуження економічних благ.

*Ключові слова:* особистість; власник; економічна соціалізація особистості; діалог; інтерсуб'єктність; становлення економічної суб'єктності особистості; відносини власності.

**Дембицкая Н.Н. Диалогический и интересубъектный контекст становления экономической субъектности личности.** Стаття посвящена проблеме социально-психологической природы экономической субъектности личности. Становление экономической субъектности показано как процесс возникновения и оформления принципиально новых экономико-психологических качеств личности: способность самостоятельно и творчески полагать себя в качестве причины своего экономического бытия на основе сознательного, рефлексивного и активно-преобразующего отношения к экономической действительности, и, прежде всего, к отношениям, опосредствованным объектами присвоения. Раскрыта сущность диалогово-интегративной функции экономической субъектности личности через способность субъекта к самоинтеграции и формирование специфического пространства отношений присвоения, реализующиеся в соприсутствии, событии других субъектов тех отношений, которые касаются присвоения-отчуждения экономических благ.

*Ключевые слова:* личность; собственник; экономическая социализация личности; диалог; интересубъектность; становление экономической субъектности личности; отношения собственности.

**Актуальність проблеми.** Часта зміна економічного курсу країни, реформування в різних галузях економіки і відсутність тих проміжків часу відносно стабільного функціонування нашої економіки, в які наші співгромадяни могли б виробити і перевірити у практиці економічних відносин нові механізми, схеми економіко-психологічної адаптації, – все це не повний перелік об'єктивних чинників «пробуксовування», часом викривлення будівництва в нашій країні справді ринкових відносин в економіці. Тим більш актуальною є проблема становлення підростаючих поколінь як суб'єктів саме таких відносин. Останні мають бути засновані на паритетності позицій учасників, діловій етиці, свободі і рівності різних форм власності, тобто на принципах діалогізму та інтерсуб'єктності у відносинах власності. Тому особливо гостро постає питання про те, чи діалогічним є сам процес становлення економіко-психологічних якостей нашого співвітчизника як власника.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Принагідно зазначимо, що акцент на власникові та власності як центральних категоріях, що використовуються тут для опису економічних відносин, не випадковий, оскільки і психологи, і економісти єдині в тому, що системотвірним чинником економічних відносин є власність. Тому, говорячи про економічну суб'єктність особистості, будемо мати на увазі, в першу чергу, суб'єктність власника.

**Мета статті.** В цій статті увагу буде сфокусовано на теоретичному обґрунтуванні діалогічної та інтерсуб'єктної природи процесу становлення суб'єктності особистості у відносинах власності.

**Виклад основного матеріалу та результатів дослідження.** Попередньо представимо наше розуміння окремих понять, якими надалі оперуватимемо. З філософської точки зору [11], становлення визнається найбільш суттєвою з елементарних властивостей будь-якої речі. Зміна, рух, народження, вмирання – словом, будь-який процес, що так чи інакше притаманний речам, живим і неживим, є ні чим іншим, як видом становлення. У цьому рухові зазвичай категорії «становлення» протиставляється категорія «є», «існує» (таке, що вже стало, буття якого розпочалось). Слідуючи цій логіці, становлення суб'єкта економічних відносин будемо розуміти як процес руху, розвитку суб'єкта власності, в ході якого він перестає бути одним і становиться іншим. Що ж означає «ставати іншим» для суб'єкта в сфері економіки, надто – для власника. А.Лосєв пояснює, що становлення завжди передбачає оформлення того, що

становиться, і відбувається це, перш за все, у формі числа. Число передує всякій якості чи, в крайньому разі, супроводжує її [11]. Число передбачає покладання чогось, при цьому становлення може розглядатись як чистий акт покладання чогось, що становиться. Якщо прорахувати численний ряд таких актів, отримаємо порохваність чогось якісного – нову якість.

Таким чином, становлення суб'єктності індивіда у відносинах власності постає як процес виникнення і оформлення принципово нових економіко-психологічних якостей, про які йтиметься нижче. Так, найчастіше з суб'єктністю пов'язують розвиток здатності довільно управляти психікою і своїми діями, свідомо організовує своє життя, встановлювати міру своєї активності і погоджувати її з соціальними структурами, нормами і формами діяльності [1]; здатності до надситуативної активності, коли людина покладає себе в якості причини свого буття в світі, що виявляється в актах вільного виходу за межі наперед встановленого [12]; схильності до самостійної поведінки [15] до активно-перетворюючої діяльності [1; 5; 15–16]; схильності до відтворення, творіння себе у відповідних, а часом і в несприятливих умовах [10; 15]; рефлексивного способу існування; прояв ініціативи та відповідальності як форм активності [5].

При всьому цьому, суб'єктність є показником невіддільності людини і світу, включеності в нього. Отже, в обґрунтуванні економічної суб'єктності важливим є визначитись в тому, на що саме спрямована ця активність: всередину себе чи назовні, на інших. Поміж тим з відповіддю на ці питання тісно, на наш погляд, напряму пов'язане пізнання діалогічної природи становлення суб'єктності людини, в тому числі, економічної.

Справді, становлення суб'єкта – це постійний пошук опори на допомогу інших. За словами В. Розина [17, с. 106], відтворити себе означає не тільки працювати над собою, змінювати та перетворювати себе, але й вислуховувати Реальність, вбудовуватись у дискурс, звільняти місце для зустрічі з самим собою, вищими силами, богом; взагалі, кожне своє зусилля зв'язати із зусиллями інших сил та реальностей. Суб'єктність постійно відновлюється індивідами в системі їхніх відносин як необхідний момент існування соціального. Завдяки саме цій властивості людина входить у всезагальне буття і організовує власне [17, с. 26].

Таким чином, суб'єкт в процесі становлення перетворює не тільки світ, але й себе у світі [17]. Отже, природу становлення людини як суб'єкта економічних відносин можна зрозуміти тільки через його інтегративно-діалогічну функцію як діалектику двох різноспрямованих процесів. З одного боку, суб'єктові характерна здатність самоінтегруватись навколо своєї сутності. Це відбувається в процесі самостійного, вільного і творчого здійснення своєї життєдіяльності як постійне відтворення себе у своїй константності, у виявленні своїх меж, у конституюванні автономії та визначеності свого індивідуального існування.

З іншого боку, набуття людиною автономії, зокрема, як суб'єкта привласнення, за словами В. Розина, є особливим духовним досвідом спасіння, в ході якого людина усвідомлює та відкриває інший світ (світи) та навчається жити в ньому [17, с. 106]. Так, визнаючи власність вихідним, першим і головним поняттям економічної психології [8, с. 112], А. Карнишев вважає власність ідеальним продовженням особистості у зовнішньому середовищі. Окрім того, як психологи, так і економісти вважають, що з привласненням завжди пов'язане включення людини у певні відносини з іншими людьми. Так, з психологічної точки зору, «жодна річ не набуває якості власності однієї людини, якщо немає іншої, від якої доводиться «відгороджувати» свій об'єкт власності» [8, с. 110]. Економісти ж твердять, що в процесі виробництва і господарської діяльності люди, взаємодіючи з речовиною природи з приводу її трансформації, з необхідністю вступають у певні відносини один з одним. Таким чином, процес становлення економічної суб'єктності особистості завжди включений у більш широкий, ніж внутрішньоособистісний, а саме у соціально-економічний контекст. І означає він також інтеграцію особистості у відносини з економічним оточенням.

Хоча однією з визначальних сторін цих відносин є те, що вони мають характер привласнення, тим не менш, таке перетворення чогось чужого на своє у соціально-психологічному плані все ж передбачає не ізоляцію від інших у своєму «тріумфові» власника-переможця. Навпаки, для цього потрібна їх присутність, оскільки вигода від вступу у відносини привласнення-відчуження можлива не тільки для того, хто примножує своє майно. Так само привабливим як в матеріальному, так і в моральному плані може виявитись такий обмін і для протилежної сторони, що зовсім не позбавляє її суб'єктності. Навпаки, тільки за умов паритетності і діалогу між учасниками відносин уможливаються справжній ринок. Так, В. Васютинський [4, с. 176] визнає саму вже присутність іншого, тим паче його зворотну активність, доконечною умовою індивідуальної участі у взаємодії.

Ми говоримо в даному випадку про відносини привласнення-відчуження. Чи притаманний діалогізм таким відносинам? Для відповіді на це питання звернемось до поняття присутності. Найбільш розробленим, на наш погляд, воно є в діалогово-феноменологічній психотерапії. Згідно з цим підходом, найбільш якісним, вітальним, отже пов'язаним із задоволенням потреби Бути, а не існувати (за Е. Фромом) є присутнісний контакт. Це означає, що людина живе тільки у зв'язку з контекстом. У момент, коли вона припиняє ігнорувати елементи поля, що кричать про жагу присутнього контакту, вони стають феноменами

[14, с. 30]. І тепер, через посередництво відновлення чутливості до феноменів оточення і здатності переживати їх присутність, людина починає усвідомлювати свою потребу Бути. Таким чином, відновлення здатності людини бути, відбуватись в житті залежить від якості контакту її з оточуючими. Якісним є діалогічний контакт, в якому задовольняються потреби учасників у присутності іншого і здатності до переживання.

Складно не погодитись з тими, хто наполягає на тезі про суб'єктну сутність діючого індивіда як таку, яку визначають смисли, цінності, цілі і задачі, проєктивні здібності, що розвиваються «між» – у просторі відносин та взаємодій у соціумі [17, с. 40], у стані «людина з людиною», коли зустрічаються «Я» і «Ти» [3]. Справді, «поза соціальним опосередкуванням світ не існує» [4, с. 172], він постає для індивіда «через злиття з іншою людиною, через їхнє співіснування, спільне буття, і це спільне буття відразу ж стає власним буттям індивіда» [Там само]. Така необхідність існування Іншого для того, щоб усвідомити і реалізуватись в якості власника, потреба власника у наявності Іншого, у «спів-бутті» з ним – все це містить в собі діалогічні інтенції.

Справді суб'єктною може вважатись не будь-яка перетворююча активність, оскільки таке перетворення не може бути необмеженим вже тому, що особистість діє в спільноті, у співприсутності, співбутті інших. Вона проявляється в просторі відносин з іншими суб'єктами, інтерсуб'єктному, діалогічному за своєю суттю, оскільки ця частка «спів-» – завжди на межі «Я» – «Ти». Вона не є означенням розмежування суб'єктів, вододілом між двома їхніми світами. Нею позначаємо певне третє утворення – новий соціально-психологічний простір «Ми» (уособлення справжнього ринку, якщо говорити про економічні відносини), в якому втілюється і «Я», і «Ти» суб'єктів економіки. В конструктивістській парадигмі цьому феноменові відповідала б гуссерлівська «інтерсуб'єктивність» як своєрідне поле текстів і дискурсів, змістів і значень, комунікативних форм тощо, яке єднає і опосередковує взаємодію індивідів, що в нього входять.

Саме в просторі спілкування з іншим відкриваються можливості для реалізації індивідом його суто людських властивостей. Не виключенням є і такі, що проявляються і розвиваються саме в економічних відносинах, як-то: підприємництво, споживацтво, утриманство, трудоголізм, сутяжництво тощо. Отже, погляньмо на простір відносин між суб'єктами економіки як на соціально-психологічний феномен.

Соціально-психологічним простором людини є сформована суб'єктом система позитивно чи негативно значущих соціальних об'єктів або явищ (включаючи його самого), які займають конкретні позиції в структурі, знаходяться в певних взаємозв'язках один з одним і виконують певні функції або ролі у відповідності з певними нормами, правилами і стандартами [6]. Значущі соціальні, зокрема, економічні об'єкти або явища можуть як існувати (наприклад, нерухомість, коштовності, гроші тощо), так і не існувати (фінанси, електронні гроші, ідеї як форма інтелектуальної власності) в реальності відносин між суб'єктами економіки, можуть сприйматись різними людьми принципово по-різному і виконувати в їхньому житті зовсім особливі функції [6, с. 75]. Це означає, що цей простір як соціально-психологічне утворення, перш за все, є суб'єктивним явищем.

Однак звернімо увагу на те, що такий простір породжується, твориться, навіть співтвориться (оскільки творення є спільним для усіх суб'єктів взаємодії) у ході розгортання взаємних стосунків, опосередкованих власністю. Отже, саме у соціально-психологічному контексті породжується нова, загальна для багатьох, реальність (прикладів такого простору в економічній сфері може бути багато: ринок, біржа, магазин тощо), яка набуває інтерсуб'єктного характеру. В цьому сенсі ми говоримо про соціально-психологічний простір, що носить діалогічний характер.

Отже, проблему суб'єктивної роздільності, зокрема в економіці, люди вирішують шляхом створення загального для всіх простору відносин, опосередкованих власністю, інтерсуб'єктного світу, що носить конвенціональний та культуроспецифічний характер. І в цьому – ще одна принципово важлива функція економічної суб'єктності. А саме – забезпечення творення «свого» економічного світу, власного буття у світі зайнятості-безробіття, прибутків-витрат тощо, автором якого особистість стає тільки у присутності інших, у співбутті з іншими суб'єктами відносин привласнення-відчуження.

Суб'єкт не просто перетворює світ і себе, він внутрішньо формується за рахунок присвоєння зовнішнього. Шляхом вибудовування такого «освоєного світу економіки» суб'єкт здійснює себе, він відбувається як автор свого економічного життя. Особистісне буття наявне вже тоді, коли проявляється активність особистості по встановленню взаємин як з іншими учасниками відносин власності, так і з самим матеріальним оточенням. Результатом цих взаємин є втілення суб'єктності особистості в об'єктивній економічній реальності. Саме буття людини є тією реальністю, що співвіднесена з психологічними характеристиками суб'єкта [17], це буття, перетворене людиною [7; с. 17]. В цьому контексті особистість відбувається, стає подією у власному житті на межі внутрішнього і зовнішнього світу. Отже, процес становлення суб'єктності особистості може розглядатись як діалектична єдність процесів об'єктивації суб'єктивного та суб'єктивації об'єктивного світу. Таким чином, ще однією ознакою суб'єкта економіки є

активність, спрямована на перетворення зовнішнього і внутрішнього світу, на забезпечення, в певному сенсі, діалогу між ними.

Таким чином, основною функцією суб'єкта постає інтегративно-діалогічна: і в плані єднання всієї системи зв'язків людини та відносин зі світом, забезпечуючи її як частину соціальної реальності; і в плані інтегрування їх із-зовні всередину, у внутрішній світ, в особистісні структури власного досвіду, забезпечуючи утворення унікальної соціально-психологічної реальності.

На картограмі інтегральної суб'єктності З. Карпенко територія «Ми» – це арена, на якій розігрується драма вчинку, бо тільки тут особистість знаходить різновалентні об'єкти для різних утілень своїх творчих інтенцій. Мало того, тільки тут вона реалізує себе у зв'язку з наявністю іншої людини, у зв'язку з останньою як способом, знаряддям або як моральною метою «моєї» діяльності [12]. Саме така нова соціальна спільність, що є наслідком вчинкової комунікації, такої, в якій особистості не тільки перехрещуються, а зливаються воедино [15], стає цією територією «Ми», соціально-психологічним простором, в якому уможливилося зустріч і взаємовигідне буття суб'єктів власності. Отже, таку діалогічну комунікацію цілковито справедливо можна назвати вчинковою. Адже в ході такого «продуктивного обміну духовними змінами між своєрідними особистостями, прогресуючої комунікації» [15; 29] уможливилося життєствердження власної суб'єктності. Вчинковим, діалогічним воно стає вже тому, що суб'єктність формується і становиться не за рахунок іншої суб'єктності, але в опорі на неї, в єдності з нею у просторі інтерсуб'єктної комунікації.

**Висновки.** Узагальнюючи сказане, підсумуємо, що становлення економічної суб'єктності будемо вважати процесом виникнення і оформлення принципово таких нових економіко-психологічних якостей особистості, як здатність самостійно і творчо покласти себе в якості причини свого економічного буття на основі свідомого, рефлексивного та активно-перетворюючого ставлення до економічної дійсності, і, перш за все, до відносин, опосередкованих об'єктами привласнення. При цьому можна вичленили і суто соціально-психологічні ознаки суб'єктності власника: здатність формувати специфічне середовище свого економічного життя, при цьому співвідносячи міру своєї активності з соціальними структурами, нормами та формами діяльності, виявляючи відповідальну, вибіркову вчинково-діалогічну взаємодію з іншими суб'єктами привласнення.

**Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у розробці соціально-психологічних засад цілеспрямованої економічної соціалізації молоді, заснованої на принципах діалогу та інтерсуб'єктної взаємодії.

#### Список використаних джерел

1. Большунова Н.Я. Условия и средства развития субъектности : автореф. дисс. на соиск. уч. степени д. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Н.Я. Большунова. – Новосибирск, 2007. – 47 с.
2. Брушлинский А.В. Психология субъекта / А.В. Брушлинский – СПб. : Алетей , 2003. – 268 с.
3. Бубер М. Диалог // Бубер М. Два образа веры : пер. с нем. / под ред. П.С. Гуревича, С.Я. Левит, С.В. Лёзова. – М. : Республика, 1995. – С. 93–124.
4. Васютинский В. Интеракційна психологія влади. – К. : Вид-во Славистичного ун-ту, 2005. – 492 с.
5. Волкова Е.Н. Субъектность педагога : теория и практика : автореф. дисс. ... на соискание уч. степени доктора психол. наук : специальность 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Е. Н. Волкова. – М., 1998. – 50 с.
6. Журавлев А.Л. Экономическое самоопределение: Теория и эмпирические исследования / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко. – М. : Ин-т психологии РАН, 2007. – 478 с.
7. Знаков В.В. Понимание бытия / В.В. Знаков / под ред. В.В. Знакова и З.И. Рябикиной. – М. : Институт психологии РАН, 2005. – С. 9–44.
8. Карнышев А.Д. Психология собственности как область исследований в экономической психологии / А.Д. Карнышев // Проблемы экономической психологии. Том 1 / [отв. ред. А.Л. Журавлёв, А.Б. Купрейченко]. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – С. 139–166.
9. Китов А.И. Экономическая психология / А.И. Китов. – М. : Экономика, 1987. – 303 с.
10. Коржова Е.Ю. Психологическое познание человека как субъекта жизнедеятельности : дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Елена Юрьевна Коржова. – СПб., 2001. – 485 с.
11. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М. : Академический проект, 2008. – 303 с. – (Философские технологии).
12. Петровский А.В. Категориальная система психологии / А.В. Петровский, В.А. Петровский // Вопросы психологии. – 2000. – №5. – С. 3–17.
13. Погодин И.А. Диалоговая модель гештальт-терапии : сборник статей. – В 5 т. – Т. 5. – Кн. 2 : Рискаю быть живым / И.А. Погодин. – Мн. : Бизнесофсет, 2001. – С. 30.
14. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології / В.А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 11–36.
15. Субъект, личность и психология человеческого бытия / под ред. В. В. Знакова и З.И. Рябикиной. – М. : Изд-во Институт психологии РАН, 2005. – С. 45–57.

16. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В.О. Татенко // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В.О.Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 316–357.
17. Человек как субъект культуры. – М. : Наука, 2002. – С. 13–42. – (Субъект в мире. – Мир субъекта).

#### Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bol'shunova N.Ja. Uslovija i sredstva razvitiya subjektivnosti : avtoref. diss. na soisk. uch. stepeni d. psihol. nauk : spec. 19.00.01 «Obshhaja psihologija, psihologija lichnosti, istorija psihologii» / N.Ja. Bol'shunova. – Novosibirsk, 2007. – 47 s.
2. Brushlinskij A.V. Psihologija subjekta / A.V. Brushlinskij – SPb. : Aletejja , 2003. – 268 s.
3. Buber M. Dialog // Buber M. Dva obraza very : per. s nem. / pod red. P.S. Gurevicha, S.Ja. Levit, S.V. Ljzova. – М. : Respublika, 1995. – S. 93–124.
4. Vasyutyn's'kyj V. Interaktsiyna psykholohiya vlyady. – К. : Vyd-vo Slavistychnoho un-tu, 2005. – 492 s.
5. Volkova E.N. Subjektivnost' pedagoga : teorija i praktika : avtoref. diss. ... na soiskanie uch. stepeni doktora psihol.nauk : special'nost' 19.00.07 «Pedagogicheskaja i vozrastnaja psihologija» / E. N. Volkova. – М., 1998. – 50 s.
6. Zhuravlev A.L. Jekonomicheskoe samoopredelenie: Teorija i jempiricheskie issledovanija / A.L. Zhuravlev, A.B. Kuprejchenko. – М. : In-t psihologii RAN, 2007. – 478 s.
7. Znakov V.V. Ponimanie bytija / V.V. Znakov / pod red. V.V. Znakova i Z.I. Rjabikinoj. – М. : Institut psihologii RAN, 2005. – S. 9–44.
8. Karnyshev A.D. Psihologija sobstvennosti kak oblast' issledovanij v jekonomicheskoy psihologii / A.D. Karnyshev // Problemy jekonomicheskoy psihologii. Tom 1 / [otv. red. A.L. Zhuravl'jov, A.B. Kuprejchenko]. – М. : Institut psihologii RAN, 2004. – S. 139–166.
9. Kitov A.I. Jekonomicheskaja psihologija / A.I. Kitov. – М. : Jekonomika, 1987. – 303 s.
10. Korzhova E.Ju. Psihologicheskoe poznanie cheloveka kak subjekta zhiznedejatel'nosti : diss. ... doktora psihol. nauk : 19.00.01 / Elena Jur'evna Korzhova. – SPb., 2001. – 485 s.
11. Losev A.F. Dialektika mifa / A. F. Losev. – М. : Akademicheskij proekt , 2008. – 303 s. – (Filosofskie tehnologii).
12. Petrovskij A.V. Kategorial'naja sistema psihologii / A.V. Petrovskij, V.A. Petrovskij // Voprosy psihologii. – 2000. – №5. – S. 3–17.
13. Pogodin I.A. Dialogovaja model' geshtalt'terapii : sbornik statej. – V 5 t. – T. 5. – Kn. 2 : Riskuja byt' zhivym / I.A. Pogodin. – Mn. : Biznesofset, 2001. – S. 30.
14. Romenets' V.A. Vchynok i postannya kanonichnoy psykholohiyi / V.A. Romenets' // Lyudyna. Subyekt. Vchynok: Filosofs'ko-psykholohichni studiyi / za zah. red. V. O. Tatenka. – К. : Lybid', 2006. – S. 11–36.
15. Subjekt, lichnost' i psihologija chelovecheskogo bytija / pod red. V. V. Znakova i Z.I. Rjabikinoj. – М. : Institut psihologii RAN, 2005. – S. 45–57.
16. Tatenko V.O. Subyektivno-vchynkova paradyhma v suchasniy psykholohiyi / V.O. Tatenko // Lyudyna. Subyekt. Vchynok: Filosofs'ko-psykholohichni studiyi / za zah. red. V.O.Tatenka. – К. : Lybid', 2006. – S. 316–357.
17. Chelovek kak subjekt kul'tury. – М. : Nauka, 2002. – S. 13–42. – (Subjekt v mire. – Mir subjekta).

**Dembytska, N.M. Dialogic and intersubjective context of individual economic subjectivity formation.** The article deals with the social and psychological nature of individual economic subjectivity formation. The economic subjectivity formation of a person is treated as the process of formation of fundamentally new economic and psychological personality traits such as the ability to independently and creatively view themselves as the cause of their economic life on the basis of conscious, reflective and actively changing attitudes to the economic reality, especially to the relations mediated by the objects of appropriation.

The formation of personality as an agent of economic relations is viewed through its integrative and dialogical function. On the one hand, individuals have an inherent ability to self-integrate in the process of independent, free and creative reproduction of themselves and determination of their boundaries and autonomy. On the other hand, individuals also have an ability to form specific space of appropriation relationships which is always in the presence of other people. It is shown that the appropriation-misappropriation space shared by all participants is of intersubjective nature as a social reality.

The process of individual economic subjectivity formation is considered as a dialectical unity of the processes of subjective objectification and objective subjectification of relations which are mediated by the appropriation or misappropriation of economic benefits.

Thus, the main function of the economic agent is integrative and dialogical found in the unity of individuals' relationships with other economic agents, in their integration of the outer world in their inner world and personal structures of their own experience, in this way creating a unique economic subjectivity of personality.

**Keywords:** personality; economic socialization; proprietor; dialogue; subjectivity; property relations; economic subjectivity, formation of personality subjectivity in the property relations, intersubjectivity.

#### Відомості про автора

**Дембицька Наталія Миколаївна**, кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

E-mail: natalyde@ukr.net

**Dembytska Nataliia Mykolaivna**, PhD, Senior Researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: natalyde@ukr.net